Виданнє „Союза визволення України“.

Д-р ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

Національний і соціяльний момент в українській історії.

ВІДЕНЬ 1915.

З друкарні Мехитаристів у Відни, VII.

Виданнє „Союза визволення України“.

Д-р ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

Національний і соціяльний момент в українській історії.

ВІДЕНЬ 1915.

З друкарні Мехитаристів у Відни, VII.

Серед проґрам, які від часу розгрому князівської доби аж по нинішній день висували ся на перший плян політичного життя України, відгравали і відграють питання суспільного характеру найвизначнійшу ролю. Можна се сміло сказати: питанне української державности, самостійного політичного буття звязане історично з питаннем суспільного положення українського демосу сильнійше, безпосереднійше і тіснійше, ніж у котрій иншій національній суспільности.

Завдяки спеціяльним умовам, ґеоґрафічному положенню та політичним відносинам східної Европи не змогли витворити та удержати української держави ті чинники, що таку велику ролю відограли в історії державности инших народів. Династичний чинник, який в первопочинах нашої історії зазначив ся в початках сього тисячиліття кількома блискучими успіхами, скінчив свою ролю банкроцтвом по перших татарських набігах на Україну. Слідуючі століття аж до половини тисячиліття принесли Україні постійний нестримний перехід її вищих суспільних верстов в чужі національні табори. Родова та земельна українська аристократія записала ся в історії свого народу іменами кількох своїх визначних заступників одиничними безперечними та чималими заслугами. Сї вчинки як і цїла діяльність найвизначнійших діячів старої української аристократії, коли згадати лишень імя князя Константина Острозького, — надихані сумом траґічної долї героїв, що гинуть на пропащій позиції. Вони драматично гарні та великі — та духова їх велич, яко високий примір для грядучих поколїнь, се майже

одиноке, що змогли вони внести в наш національний дорібок. Вониж не змогли перепинити ходу історії, яка торощила безпощадно українське національне життє, не тільки його політичний, але й чисто культурний зміст. Колективні виступи стародавньої української аристократії обмежили ся скоро до области виключно віроісповідного життя. Безперечно віроісповідне питаннє зоставало ся часто в тісній звязи з питаннями національно-політичного характеру, а віроісповідні домагання бували часто фірмою, в якій проявляло ся національне життє та його постуляти. Не инакше було і з виступами української шляхти в Польщі в XVI та XVII віках. Всеж таки політична думка, а властиво патріотичне чуттє, які у них проявляли ся, не формулювали ся ніколи в ясних політичних домаганнях, як се стало ся пізнійше, коли козацтво виписало віроісповідні домагання на своїх стягах. Отсї виступи шляхти стають в XVII столїттю рідші — нарештї тратять самостійне значіннє і роля шляхти в XVII столїттю цїлком кінчить ся, — маніфестуючи ся одиничними виступами її репрезентантів під стягами, які розвинули і держали в горі кріпкі руки козаччини. Так перервала ся традиція, яка звязувала українську полїтичну думку з полїтичною ролю князів-династів та стародавньої родової шляхти.

Відродженнє сеї думки довершило ся протягом XVII столїття зовсїм самостійно, стихійно серед сих шарів народу, що колись не відгравали в його життю ніякої ролї: *серед українського демоса.*

Полишена фактично сама собі, без ніякого захисту проти татарського лихолїття, українська народня маса почала сама з себе, без якої-будь підмоги з боку держави витворювати власну збройну силу. Українська козаччина, безнастанний ріст котрої виповнює українську історію XV і XVI столїття, є стихійним витвором народньої маси. Звязане тїсно з масою українське козацтво зістаеть ся довго лишень побутовим проявом життя сеї маси, не виділяючи ся з неї соціяльно в окрему верству. Українська народня маса — селянство та міщанство

— була в рівній мірі козацькою, як козацтво було звязане з нею в орґанічно одну цілість. Традиція сеї тїсної орґанічно звязи зістала ся по нинїшнїй день живою в народнїй масї, доля котрої була протягом кількох століть звязана з історією козаччини. Переховална в народнїх піснях оцїнка козаччини народом характеризує полїтичний світогляд народу в минулім і містить елементи, які по нинїшнїй день зістали ся складниками сього світогляду. Тай навідворіт: відношеннє козацтва до широкої народньої маси рішало на всїм протязї його історичної ролї про його долю, силу та значіннє. Чим тїснїйша була ся звязь, чим вірнїйшим та щирійшим заступником народнїх потреб та домагань було козацтво, тим більшою була його сила, тим вищою роля, яку воно відогравало в історії України, і навпаки — всї його невдачі та занепад звязані з віддаленнєм його від народньої маси, з фактом спроневірення інтересам сеї маси.

Скоро та нестримно росла українська козаччина протягом XVI століття — дарма що мала проти себе систематичні зусилля польського правительства, щоб здавити її, а бодай приборкати, втиснути в рамки польської рації стану. Всї законні постанови, звернені проти козацтва, показали ся без жадного виїмку безсильними. Оружні розправи з козацтвом, як от війни 1583, 1591, 1593, 1596, 1625, 1637 років, хоча й кінчили ся мілїтарно для козаків нещасливо, не то що не спиняли в нїчім росту їх сили та значіння: нї, по кождім неудалім мілїтарно зриві, по хвилевім обезсиленню, ставала козаччина ще дужчою, ще сильнїйшою, ще більше самопевною. Тайна сього розвою лежить в тодїшнім відношенню козацтва до народньої маси. Зріст полїтичної його сили та значіння є безпосереднім зовнїшнім проявом внутрішньої еволюції, яку переживало козацтво. Бувши в своїх початках лише сею частиною народньої маси, що звертала ся проти східнього її ворога — Татарів — козаччина стає чим раз виразнїйше та свідомійше заступником і подвижником суспільних та полїтичних інтересів сеї маси. Полїтика козаччини утотожнюєть ся з соціяльною по-

літикою української маси. Два постуляти зістають ся через увесь сей час на чолї козацьких домагань: узнаннє козацьких „вольностей“ та необмеженість козацького реєстру. Перший постулят означав свободу від усїх економічних та правнополїтичних тягарів, наложених польським державним ладом на селянство та міщанство. Само собою се домаганнє „вольностей“ мало для козацтва чисто становий характер: воно було домаганнєм станового прівилею для самого тільки козацтва. І річ зовсїм певна: якби розходило ся тільки о сей один постулят козачих вольностей, порозуміннє між козацтвом і Річею посполитою, булоб наступило дуже скоро і дуже легко булиб покінчили ся кріваві конфлїкти козацтва з Польщею. Неможливість покінчити сей конфлїкт миром випливала з обставини, що вище згадане домаганнє йшло завсїгди в парі з другим домаганнєм: козацтво домагало ся постійно, і з огляду на свою позицію мусїло домагати ся, разом з признаннєм станових своїх привілеїв також поширення козачого реєстру, а в дїйсности, необмеження його. Сей другий постулят відбирав першому характер становости, який він формально носив. Бож річ ясна, колиб кождому, або майже кождому, можна було стати козаком, тодї козацтво перестало бути окремим „станом“ і козацькі „вольности“ ставали удїлом усеї народньої маси. Таким чином домагання козацтва стали формою для соціяльних домагань українського демосу, а козаччина не чим иншим, як тількиж найактивнїйшою, найсвідомійшою, передовою частиною сього демосу.

А рівночасно з тим, як виписало козацтво на своїх стягах соціяльні постуляти української маси, ставало воно в чим раз тїснїйшій злуцї з інтелїґентними кругами України, тим чинником, серед котрого росла та кріпшала полїтично українська самосвідомість. Коли виступи козацтва були первісно полїтично нїчим незамітні, слїдно у них, почавши з кінця XVI віку, полїтичну думку і поширеннє полїтичного світогляду. Козацькі провідники та дїячі стають полїтичними провідниками та дїячами України, стаючи чим раз виразнїйше заступниками її

політичної незалежности — аж найбільший з поміж українських гетьманів Богдан Хмельницький став зовсім певною ногою на ґрунті української національної держави.

І ось траґізм української історії: її лінія, що по руїні і по розпаді князівської держави, почавши з половини XVI століття йде постійно і дуже скоро в гору, заломлюєть ся майже нагло як раз в моменті, коли політична думка дійшла врешті до повної самосвідомости і коли на услугах сеї думки стала, як здавало ся, сила, якої ніколи ще перше не розвинула Україна. По світлих оружних побідах, на вершині сили, слави і міжнародного значіння заключує великий гетьман союз з „восточним царем“ і сей союз, що, помимо усіх застережень і без огляду на основну свою концепцію, був резиґнацією з великих плянів та думок, був кінцем великого, титанського розмаху і початком нової руїни.

Дарма шукати причини сього траґічного закінчення найбільшого з усіх народніх поривів України в самій тільки дипльоматичній помилці керманича української політики. Договір з Московщиною не бувби потрібний, а наслідки його не булиб так нещасні, якби не се явище, яке під той час склало ся в соціяльній історії України та найшло свій вислів у внутрішній її політиці. Сим явищем було виділеннє козаччини, а бодай її вищих шарів в окрему соціяльну верству — виділеннє, яке, хоча ще й не було повне, одначе зазначило ся вже внутрішнім роздором, спроневіреннєм інтересам маси, що була досі живущим джерелом козацької сили. З отсим моментом, коли козацтво ступило на шлях станової політики, коли подумано серіозно про обмеженнє козацького реєстру, поза яким малаби зостати ся маса селянства в соціяльнім поневоленню, проти котрого так довго і так завзято боронила ся, з сим моментом була на довгий час рішена судьба України.

Розчарована маса не давала вже достаточної сили опору для самостійної політики українських керманичів. Само козацтво поділило ся: домократичнїйша його частина з Запорожем на чолї стало в опозиції до забаганок козацької старшини. Слїдом

за соціяльним роздором ішла неможливість витворити одноцільну, систематичну, політичну проґраму і зеднати для її переведення всї сили України.

На сїм роздвоєнню поміж старшиною і демосом розбивають ся всї зусилля керманичів української політики по Хмельницькім. Виговський впав, бо не вмів і не міг добути собі так конче — в час недовершеної ще нової орґанізації — потрібного довіря маси. Дорошенко мусїв бороти ся ввесь час з затїями старшини, що серед невпорядкованих державно-полїтичних обставин доходила своїх станових прав та особистих інтересів: і не було вже тої стихійної сили, що моглаб, як великий народний зрив часів Хмельницького, звести усї народні сили до одного спільного знаменника і поставити їх на службу свідомої своїх цїлей національної полїтики Дорошенка. Тому і помер Дорошенко на чужій півночи не здійснивши своїх великих плянів, котрим стільки присвятив заходів, для яких здїйснення виявив стільки дипльоматичного хисту та полїтичної бистроумности. Найбільше може траґічний упадок Мазепи, з іменем котрого звязана послїдня перед Руїною велика спроба вибороти волю України. Нї далекосяглий полїтичний зір гетьмана, нї залїзна послїдовність його заходів, нї ввесь його розум та енерґія не змогли виратувати великої справи, за яку він боров ся, бо сей великий полїтичний дїяч України зостав ся чужий народнїй масї та її змаганням. І ся маса покинула Мазепу в рішаючий момент і навіть імя його переховала з докором в своїй традиції, надїляючи своїми симпатіями його противників, в яких добачила своїх заступників.

Добачили мабуть Орликові очі, в чім лежала тайна полїтичної сили України. В його нездїйсненій на жаль „хартії вольностей“ 1710 р. звучить вже думка про забезпеченнє простого козака і селянина. Але сей намір, бодай в обмежених границях дати стрим соціяльній полїтиці, не зміг уже бути переведений в дїло. Вже зломана була народня сила, вже страчена була для України козацька старшина, змушена дивити ся на Москву як на охорону загарбаних своїх соціяльних

привілеїв. Протягом кількадесяти літ мріяв Орлик про оживотворенне закутої народньої сили — та помимо всїх заходів не довело ся йому понести своїх кличів на Україну. Надто вже сильною ногою стала тут Московщина, надто слабе було розуміннє московської небезпеки в союзників, до яких звертав ся Орлик, і — головне — надто розбита була вже власна сила України. А зломило сю силу не що инше, як тільки розбрат української політичної думки з інтересом народньої маси. А дало силу „восточному царю“ не що инше, як умілість консеквентно побільшувати сей роздор та використовувати його для цїлей своєї політики. Не мілїтарна перевага Москви віддала їй під ноги Україну — перечать сьому 40.000 московських трупів на конотопськім полї, а Полтава не булаб мислима без української помочи цареви. Не рішала культурна перевага, бо вона виросла щойно на руїні України Не побідила Москва диплЬоматичним розмахом, бо міждержавні відносини складали ся переважно проти неї, а договори з Польщею проти України були швидше наслїдком побіди, ніж її причиною. Ключ російських успіхів на Україні лежав в її внутрішній політиці. Ся політика, що консеквентною зостала ся по нинїшний день, лежала в тім, що *царське правительство помагало постійно заводити на Українї панські порядки, протеґуючи всїма способами заходи української старшини коло закріпощення простолюду, а разом з тим виступало супроти української маси в ролї її оборонця, використовуючи в рішаючі для себе хвилини її недовірє та опозицію до старшини.* Сїй політиці не спроневірило ся царське правительство ніколи. Вона зостала ся такоюж самою і в часї по переяславськім договорі, і тодї, коли в часї коліївщини одною рукою подавало свячені, а другою кріваво громило збунтовані ватаги, і тодї, коли в XIX. столїттю вертало селянам зрабовану свободу руками царя-„освободителя“.

Білянс сеї політики був згідний з тим, що намірено. Українські вищі верстви зістали зденаціоналїзовані, відорвані від рідного пня і пішли на службу чужій державній ідеї.

Зостала ся тільки народня маса — закріпощена, темна, безсильна, що тільки десь в глибині душі заховала память минулого, колишніх соціяльних та політичних змагань і поривів.

Такою застало Україну XIX. столітте.

І от, здавало сяб, на повній руїні почала жевріти іскра нового часу і вибухла ясним полумям в поезії Шевченка. Се заговорила знову стомлена душа народа, що почала будити ся до нового життя. І заговорила вона зразуж усіма болями і муками, та всім досвідом, усім пережитим минувшиною. Величним синтезом виступає в Тиртея сучасної України повязанне суспільного і політичного ідеалу. Можна сперечати ся про те, які були суспільні ідеали Шевченка, і пробувати підтягнути їх, як і політичні його кличі, під знаменник ріжних політичних та суспільних проґрам, але певне та неоспориме зостанеть ся те, що домаганнє суспільної рівности і повної політичної волі становлять найглибший, основний тон його творів. Апостол соціяльного визволення селянства Шевченко є рівночасно Прометеем політичного визволення України. Соціяльний та політичний його ідеал звязані в одну нерозривну цілість. Коли він каже, що „встане правда, встане воля“, то віщує загибіль тій самій силї, що й соціяльно замінила в пекло тихий рай українського села й політично стала „катом України“. Тому й визволеннє з під сеї сили не може бути односторонне, а з окрема політичне визволеннє України не уявляеть ся Шевченкови инакше, як рівночасно з воскресеннем соціяльної правди на Україні. Здійснити сю правду, се велика місія, яку сповнити має вільна Україна. Україна бо не тільки „встане“, але „встане ... світ правди засвітить і помолять ся на волї невільничі діти“. І се основа політичної думки сучасної, відродженої України, альфа і омеґа всїх українських змагань. Нема української політичної партії, ні напряму, що не будувавби свого погляду на будучність на основнім положенню, що політична воля України дасть ся здійснити лишень при щирім та глибокім зрозумінню та узглядненню становища широкої народньої маси. Се положеннє не є анї академічною тезою, анї роман-

тизмом народництва. Воно є випливом глибокого та непохитного, опертого на зрозумінню минулого та теперішнього, переконання, що без приєднання народньої маси немислимий на Україні який небудь полїтичний широкий рух та що лишень той зможе знайти ключ до душі народа, хто зискає його довіре, як щирий заступник його інтересів.

В даний момент набрало порушене тут питаннє окремого практичного значіння. Воно має специяльну актуальність та вагу.

Мілїони Українців за российським кордоном ждуть подій грядучих днів. Сї мілїони стогнуть під ярмом соціяльної недолї. Їх тровить голод землї, яка зрошена їх потом і кровю, опинила ся в далеко переважній частинї в руках володїльців чужих національно масї простолюдя, в руках казни та царської семї. Сї мілїони терплять нужду і кидають рідний край, щоб у далекій Сибіри глядїти собі можности людського життя. В занятій московським військом територіі завдає собі многомілїонна селянська маса питанне, *хто* ті, що мають прийти за розбитими царськими арміями, та *що* вони для неї з собою принесуть. Відповіди на се питаннє—таке накіпіле, таке велико важне, не почує український люд з уст своїх провідників, бо вони стогнуть тепер в тюрмах і їм відобрано можність зійти ся з масою та до неї заговорити. Відповідь можуть дати самі лишень ті, кого вижидають там: свідомі з нетерплячкою, несвідомі ще й до того темні — з сумнївами та певно й з виплеканим московською демаґоґією недовірем.

В великоважний момент переступлення российського кордону зединеними арміями освободителів, мусить українська селянська маса почути у відповідь, що тепер будуть справдї „загоєні рани віків", що загарбана земля опинить ся в руках українського селянства. Ся відповідь рішить про відношенне маси до нового ладу, а коли се відношенне не байдужне для остаточного вислїду війни, то воно буде одним з чинників, що рішать про побіду. Що так є, найновійшим свіжим доказом сього події послїднїх таки часів, перших лїт XX. століття.

Селянські рухи 1902 р., що в своїй основі були наскрізь стихійним висловом соціяльних болїв селянської маси, набрали зараз-же і з необорною силою полїтичного характеру. Вони висловили ся дуже скоро цїлим рядом полїтичних постулятів і з ними тїсно звязаний початок зорґанїзованого полїтичного, революційного руху „Революційної Української Партії“ (Р. У. П.), діяльність якої була так многоважна і так багата наслїдками для цїлого сучасного полїтичного українства.

Більше ще, бо вже зовсїм свідомо, передумано доказав правдивость нашої тези революційний рух 1905 р. Лишень ті течії серед українського громадянства змогли відограти в ньому свою ролю, що були висловом також соціяльних інтересів суспільного низу, і вони то змогли також по упадку великої революції зберегти українську полїтичну думку. Не пора тут переходити докладно історію революції, якої перший акт відограв ся перед десятьма роками. Нехай можна буде нам пригадати, що інтелїґентські круги України зясували собі цїль боротьби не инакше, як зробив се поет тих кругів в однїй з боевих своїх пісень:

„Ми здобудемо землю і волю
І загоїмо рани віків“.

Плятформа Союза визволення України.

Українські землї по обидва боки австро-російського кордону є не тільки одним з головних теренів сучасної европейської війни, а також одною з причин і предметом війни.

Українцї добре розуміють, що у війнї сїй ходить головно о їх долю, ходить о те, чи в результатї війни український Піємонт в Австрії буде знищений, чи українське національне життє розцвіте також по той бік Збруча, аж за Днїпро і над Чорне море, і тому не можуть зоставати ся нїмими свідками теперішнїх подій, а голосно і рішучо підносять свої неоспоримі права на національну самостійність.

Обєктивна історична конечність вимагає, аби між західною Европою і Московщиною повстала самостійна українська держава. Потрібно се для осягнення і утревалення европейської рівноваги, є се в інтересї народів австро-угорської держави, а передовсїм в інтересї нїмецького народу в обох цїсарствах, а для українського народу було б се здійсненнєм вікових його мрій і зусиль.

В зрозумінню сеї історичної конечности російські Українцї покликали до життя центральну загально національну орґані-

зацію, яка взяла на себе репрезентацію під теперішню хвилю національно-політичних і соціяльно-економічних інтересів українського народу в Росії. Орґанізацією сею є „Союз визволення України“.

В Союзї репрезентовані всї ті політичні напрями, що стоять на становищи державної самостійности українського народу, а реалїзацію своїх національно-політичних і економічних стремлїнь в даний момент звязують з розбиттєм Росії у війнї.

Національно-полїтичною плятформою Союза є державна самостійність України.

Формою правлїння самостійної української держави має бути конституційна монархія, з демократичним внутрішнїм устроєм полїтичним, однопалатною системою законодавства, горожанськими, язиковими і релїґійними свободами для всїх національностей і віроісповідань, з самостійною українською церквою.

На випадок прилучення до Австрії більшої чи меншої території російської України буде Союз обстоювати за створеннєм з усїх земель, заселених українським народом в Австрії осібного автономного краю.

Одночасно зі збудованнєм самостійної української держави має бути переведена радикальна аґрарна реформа на користь селянства. Є се основний економічний постулят „Союза визволення України“.

Практичною своєю задачею ставить „Союз визволення України“:

1. Орґанїзацію українських суспільних сил для переведення в життє постулятів Союза.

2. Переведеннє національної громадсько-політичної орґанїзації земель російської України, о скілько вони будуть окуповані у війнї з Росією.

3. Приготованнє скликання українського національного конґресу, який би заняв становище про форму правно-державної орґанїзації відібраних від Росії в наслїдок війни чи на основі рішення міжнародної конференції українських земель, про внутрішнїй полїтичний устрій, аґрарну справу і пр.

4. Виступи в обороні інтересів українського народу і його національно-державних змагань перед правительствами воюючих держав і перед міжнародними конференціями.

5. Популяризацію української справи в Европі через видавництво публїкацій, кореспонденцій і пр.

„Союз визволення України“ в своїй діяльности стоїть в контактї з австрийськими Українцями.

Віряччи в остаточну побіду австро-угорської і нїмецької армій і в розбитє Росії, вірять Українцї і в те, що на руїнах Російської імперії, сеї тюрми народів, встане

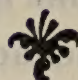
Вільна Самостійна Україна.

За „Союз визволення України“:

В. Дорошенко, А. Жук, М. Меленевський,

А. Скоропис-Йолтуховський.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina) **Союза визволення України**

Виходить два до чотири рази у місяць.

Річна передплата виносить 10 К. (4 рублї), піврічна 5 К. (2 руб.), квартальна 3 К. (1·20 руб.). :-: Ціна поодинокого примірника 30 сот. (15 коп.).

Редаґує: **Вол. Дорошенко.**

Видає і відповідає за редакцію: **Омелян Бачинський.**

Адреса редакції і адміністрації: Wien, VIII. Josefstädterstrasse 79, II. Stiege, Tür 19.

Ukrainische Nachrichten.

Mitteilungen des Bundes zur Befreiung der Ukraina.

Redaktion und Administration: Wien, VIII. Josefstädterstrasse 79.

Telephon Nr. 13.430.

Erhältlich im Zeitungsbüro H. Goldschmiedt, Wien, I. Wollzeile 11, und in allen grösseren Trafiken.

Preis per Nummer 10 *h*, monatl. 40 *h*, vierteljährl. *K* 1.20, ganzjährl. 4 *K*.

Herausgeber und verantwortlicher Redakteur: **Omelan Batschynskyj.**

Redigiert vom Komitee des Bundes zur Befreiung der Ukraina.

Erscheinen 4 bis 6mal monatlich.